

סימן לט גדר איסור מלאכה באבל, ובדין מלאכת אשתו.

- ראשי פרקים
- א. איסור מלאכה באבל- שלושה או שבעה?
  - ב. איסור מלאכת בניו ועבדיו.
  - ג. בגדר איסור "מלאכתו".
  - ד. גדר האיסור בחנות של שותפים אליבא דהראב"ד.
  - ה. בגדר הנ"ל לשיטת הרי"ף והרמב"ם.
  - ו. שיטת המחבר והרמ"א בדברי הירושלמי.
  - ז. סילוק מהשותפות- כיצד?
  - ח. שני שותפים בשתי חנויות.
  - ט. היסח הדעת מן האבילות.
  - י. נירות ערך שברשות האבל.
  - יא. כששאת האבל עובדת בשכירות.
  - יב. בעבודות שמחוץ לבית, האם מעשי ידיה לבעלה?
  - יג. כשיש לאשה עסק עצמאי.

יהודי שיושב שבעה, האם מותר לאשתו, שמעשי ידיה שלו, והעובדת כשכירה או כעצמאית, להמשיך ולעבוד בימי השבעה, בכולם או במקצתם, ואם עבדה, האם זכה בעלה האבל בשכר עבודתה ?

א. איסור מלאכה באבל- שלושה או שבעה?

איתא במועד קטן כא, ב; ת"ר אבל ג ימים הראשונים אסור במלאכה, ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה, מכאן ואילך עושה בצינעא בתוך ביתו, והאשה טוהה בפלך בתוך ביתה. מפשטות דברי ברייתא זו נראה שאיסור מלאכה באבל בצינעה הינו בשלשת הימים הראשונים בלבד, ואילו בשאר ימי השבעה האבל אסור במלאכה בפרהסיא, ואילו בצנעה רשאי הוא לעשות מלאכתו. אלא שאם נפרש כן, תוקשה הברייתא מכח המשנה במסכת שמחות ה, א שאבל כל שבעה אסור במלאכה, הוא ובניו ובנותיו ועבדיו ושפחותיו ובהמתו. מכח קושיה זו כתבו התוס' (מו"ק כא, ב ד"ה מכאן) שהברייתא מיירי דוקא במי שמתפרנס מהצדקה, שהוא מותר במלאכה אחר ג בצנעה, אולם אם אינו מתפרנס מן הצדקה,

הרי הוא אסור במלאכה כל שבעה. ובסוף הדיבור שם הביאו התוס' את דעת רבינו שמואל, דס"ל בפירושא דברייתא דלאו דוקא בעני מיירי, אלא כל איניש שרי למיעבד מלאכה בצנעא לאחר ג ימים. הרי לפנינו מחלוקת הראשונים אם שרי לאבל שאינו עני לעשות מלאכה בצנעא לאחר ג ימים.

אולם נראה דדעת הרבינו שמואל הינה דעת יחיד, והראשונים- כדעת התוס' נקטו. דהנה הרא"ש במו"ק (פ"ג הל"ז) הביא ראיה מהירושלמי מו"ק ג,ה [עיי' בגירסא שלפנינו שהיא שונה מגירסת הרא"ש במקצת, והעיר ע"כ הפלפולא חריפתא שם אות ח], וז"ל הירושלמי: "הרי מי שאין לו מה יאכל, ביום הא' וביום הב' אינו עושה מלאכה, בג' עושה בצנעא, אבל אמרו חכמים תבוא מארה לשכניו שהצריכוהו לכך. בר קפרא אומר אף בשלישי לא יעשה כל עיקר ..."

הרי דרך מי שאין לו מה לאכול רשאי לעשות מלאכה מיום ג. גם מדברי הנימוק"י (יג,ב בעמודי הרי"ף) שהביא את דברי הירושלמי על דברי הגמ' הני"ל, נראה דס"ל דרך בעני התירו. וכזו היא גם דעת הרמב"ם בפ"ה מאבל ה"ח, וז"ל:

"כל שלשה ימים הראשונים אסור בעשיית מלאכה אפי' היה עני המתפרנס מן הצדקה. מכאן ואילך אם היה עני עושה בצנעא בתוך ביתו, והאשה טווה בפלך בתוך ביתה." ועיי"ש בכסף משנה ובלחם משנה. וכאלה הם גם דברי המרדכי (מו"ק אות תתסז), וז"ל:

"משמע לכאורה דסיפא קאי אעני המתפרנס, אבל אם יש לו לאכול אסור אפי' בצנעא כל שבעה. אבל בשם רבינו שמעיה מצאתי כתוב דארישא נמי קאי ... ומיהו בירושלמי משמע דעני דוקא קאי, וכן פירש רבינו אברהם." וכ"פ הטור ביור"ד ר"ס שפ, ובמחבר שם סעיף ב.

ב. איסור מלאכת בניו ועבדיו

כבר הובאה לעיל המשנה בשמחות ה,א שבניו ובנותיו של האבל, וכן עבדיו ושפחותיו ובהמתו אסורים במלאכה. ובפירוש דברי המשנה כתב הרמב"ן בתורת האדם (הובא גם בב"י סי' שפ ובנחלת יעקב על מסכת שמחות) דדוקא בסמוכים על שולחנו דמעשה ידיהם שלו, אבל באינם סמוכים על שולחנו הוי כאחרים, ודינם שמתירים לעשות לו מלאכת דבר האבד. ומפשטות המשנה, ע"פ פרוש הרמב"ן, היה נראה שלבן הסמוך על שולחן אביו אסור לעסוק במלאכתו שלו מפני שמעשי ידיו לאביו, וכל מלאכה שלו הרי היא כמלאכת אביו. אולם מדברי המחבר בשו"ע מוכח דפירש את הדברים באופן שונה. וז"ל המחבר ביור"ד שפ,ד:

"אפי' דבר האבד אסור האבל לעשות, בין הוא בין עבדיו ושפחותיו ובניו ובנותיו שמעשי ידיהם שלו."

מדכתב המחבר את דברי המשנה דוקא על דבר האבד, מוכח דדוקא לענין דין דבר האבד במלאכת האבל נאסר על בניו ובנותיו ועבדיו וכו' לעשות בימי אבלו. דדברי המחבר מתייחסים להא דאיתא במו"ק יא, ב דמלאכת דבר האבד שרי לעשות ע"י אחרים, וכ"פ שם במחבר שפ, ה, וע"ז קאי המחבר דאם האחרים הם בניו ובנותיו וכו', ולפירוש הרמב"ן בסמוכין על שולחנו, הרי זה כמו שהאבל עצמו עושה את המלאכה ולא אחרים, ואסורים לעשות במלאכתו אפי' הוא דבר האבד, אולם במלאכת עצמם לא מיירי המשנה. וכ"ה גם בלבוש בעט"ז שפ, ד, וז"ל:

"ואפי' דבר המותר בחול המועד, כגון דבר האבד, אסרו לאבל לעשותו, בין הוא בין עבדיו ושפחותיו בניו ובנותיו ..."
לפ"ז אין איסור מלאכה לבניו של האבל הסמוכים על שולחנו לעשות מלאכה, אלא האיסור הוא על האבל שהוא לא יעשה מלאכה, וכן שבנכסיו לא יעשה מלאכה אפי' ע"י אחרים, אא"כ דבר האבד דשרי ע"י אחרים, ובבניו וכו' הסמוכים על שולחנו חשיב כהוא עצמו, ואסור שמלאכתו תעשה על ידיהם. והמחבר לשיטתו שאוסר לאבל עצמו לעשות מלאכת דבר האבד, [ועיין ברמ"א בס"ה שהתיר אף לאבל. ולשיטת הרמ"א פשוט שה"ה בבניו הסמוכין על שולחנו]. וע"כ אין לומר שאסור לבניו ובנותיו הסמוכים על שולחנו לעשות מלאכתם, וכגון שהם שכירים אצל אחר, אלא שנאסר עליהם דוקא לעשות את מלאכת אביהם האבל, ואפי' בדבר האבד יש לאסור עליהם לעשות את מלאכת האבל, דלענין זה הם כמותו כיון שהם סמוכים על שולחנו, אבל לעשות את מלאכתם הם, ואפי' יגיע שכרם לאביהם האבל, לא נאסר.

הלום ראיתי לבית מאיר (יור"ד שפ, ד) שכתב וז"ל:
"אמנם כל זה אפשרי במידי דלא הוי דבר האבוד, אבל בדבר אבוד יראה לי בפשוט להתיר, אף דאיתא בטור ושו"ע אפי' דבר האבוד אסור האבל לעשות בין הוא וכו' שמעשי ידיהם שלו, וממילא ה"ה אשתו שמעשי ידיה שלו. מ"מ הא ודאי טעמא בעי, אחרי דאחרים מותרים לעשות לו בדבר האבוד והרוח שלו, מאי שנא אשתו ובניו שמעשי ידיהם שלו שאסורים. הן אמת שהרי"ף והרמב"ם משמיטים כל עיקר חידוש דין זה דבניו ובנותיו שמעשי ידיהם שלו שיהיו אסורים אפי' בדבר האבוד, ואדרבא- דקדקו לבאר דדוקא האבל בידו הוא דאסור אפי' בדבר האבוד ... מ"מ ודאי טעמא בעי דמאי שנא אלו מאלו. וע"כ היינו דמי שמעשי ידיו שלו מפני הפירסום לא רצו להתיר אף דבר האבוד, דבאחרים אף שעושים לאבל אין הדבר מפורסם כ"כ דהעולם אפשר שיסבור דלנפשיהו עושין, משא"כ במי שמעשי ידיו שלו."

מדברי הבית מאיר למדים ג"כ שכל סעיף ד מתייחס רק לנושא של עשיית מלאכת האבל בדבר האבד ע"י מי שמעשי ידיו שלו. וגם היא גופא היה קשה לבית מאיר, מאי שנא אלו מאחרים. וע"ז תירץ, דאחרים שעושים מלאכתו אין חשש למראית עין, שיאמרו שעושים את מלאכתם הם דומיא

דאריסין, משא"כ באלו שמעשי ידיהם שלו. ומ"מ כל זה מתיחס רק למלאכת האבל ממש בדבר האבד ולא כשהם שכירים אצל אחרים, אף שמעשי ידיהם שלו.

ג. בגדר איסור "מלאכתו"

המבואר מדברי המחבר, דס"ל דאין לאבל איסור להרויח כסף באופן שהוא אינו עושה מלאכה, אלא האיסור הוא לעשות מלאכה או שדברים המוגדרים כ"מלאכתו" יעשו ע"י אחרים, אבל שאחרים יעשו את מלאכתם וכתוצאה מזה האבל ירויח- אין איסור.

והנה בגמ' מו"ק יא, ב איתא; האריסין והחכירין והקבלנין הרי אלו יעשו אחרים בשבילם. ומשמעות הגמ' ופרש"י דקאי אאבל שהינו אריס לשדה אחרים שאסור לו לעשות מלאכתו. ברם, הרא"ש שם בה"ג הקשה על רש"י דלדבריו יצא שאם היה האבל מוכר או מושכר אצל אחר שיעשה האבל עצמו מלאכה, וזה קולא גדולה. ע"כ נראה לרא"ש כפירוש הראב"ד דמיירי באריסין וחכירין בשדה של האבל שיכולים לעשות מלאכה, שבשביל שבעל השדה אבל, לא ימנעו לעובדה ולשומרה. וכדברי הראב"ד פסק המחבר שפ"א. ונראה בטעם הראב"ד שמלאכת אריס או חוכר או קבלן בשדהו אינה מוגדרת כמלאכת האבל אלא כמלאכתו של האריס, וכל מה שאסרו שמלאכתו תעשה ע"י אחרים הוא דוקא בדבר המוגדר כמלאכתו, אבל אריס וקבלן אינם עושים את מלאכתו אלא את מלאכתם הם. וע"כ כתב הראב"ד דלא מסתבר שבגלל שזה שהחכיר להם את השדה הינו אבל ימנעו הם מלעשות את מלאכתם. והכי קי"ל נמי לענין שבת דשרי לעכו"ם אריס לעשות מלאכתו, כדאיתא בע"ז כא, ב ובשו"ע או"ח רמג, א. והא דקיי"ל במו"ק שם דאם היתה מלאכתו בידי אחרים בביתו לא יעשו, בבית אחר יעשו, כבר פרש"י שם דהא דלא יעשו בביתו אינו מפני דחשיב כמלאכתו וכדידיה, אלא מפני מראית העין ומפני החשד שלא יאמרו שמסייע הוא לפועל במלאכתו או שהשכירו בימי האבל, אבל מעיקרא דדינא הרי זה כמלאכת הקבלן ולא מלאכת האבל, וכל שהוא לא מלאכת האבל שרי לעשות המלאכה. והא דלא אסרו באריסות קרקע כפי שאסרו בקבלנות מטלטלין, דבקרקע דרך לתתה באריסות, וכדקיי"ל לענין שבת, וכמש"כ לעיל.

וכן הא דאסר שמואל (מו"ק יב, א) לבנות בית של אבל בתוך התחום (עיין בב"י סו"ס שפ מה שהביא מפרש"י בלש' ראשון), טעמו ג"כ מפני חשד ומראית עין, כדמוכח בראשונים שם, וכ"כ בש"ך (שפ ס"ק כא), עי"ש.

ד. גדר האיסור בחנות של שותפים אליבא דהראב"ד

הרי"ף במו"ק (ה, ב- בעמודי הרי"ף) הביא מדברי הירושלמי, וז"ל: "שני אחים שני שותפים שני טבחים שני חנונים שארע לאחד מהם דבר, הרי אלו נועלים חנותם."

והקשו הראשונים (הרא"ש שם בה"ה, והראב"ד מובא שם בנימוק"י) דדברי הירושלמי סותרים לגמ' דידן, דבגמרא מו"ק יא, ב הובא עובדא במר מריון בריה דרבין ומר בריה דרב אחא בריה דרבא דהוה להו צמד בקר בשותפות, וארע אבלות למר בריה דר"א והפסיק שורו מצמד הבקר ולא שלחו לחרוש בשדה [ופרש"י שם דלפי שהיה אבל, ומצווה על שביתת בהמתו מדרבנן]. ואמר רב אשי גברא רבה עביד הכי, נהי דלפסידא דידיה לא הוי חייש, אדאחרים לא חייש. ופרש"י שם, דנהי דלפסידא דידיה לא חייש דלא קא מעבד ארעא דידיה, מ"מ הוי ליה למיחש לפסידא דמריון דלא הוי ליה בהמה לחרוש. ותירצה הגמ', דאדם חשוב שאני. מדברי הגמ' מוכח דצמד בקר של שני שותפים וארע לאחד מהשותפים אבל, יכול השותף האחד להשתמש בשורו ובשור השותף השני לחרוש את שדהו, ורק כשהשותף אדם חשוב ס"ל למר בריה דרב אחא לאסור, ואילו אליבא דירושלמי, בכל ענין יש להשבית את חנות או בהמת השותפים. ומדברי הרי"ף שהביא לההיא דירושלמי ולא הביא את דברי הגמ' בעובדא דמריון הנ"ל, מוכח דס"ל דלא קיי"ל כגמ' דידן דברא כירושלמי, וס"ל דבכ"ע יש להשבית את עסק השותפות כשארע אבלות לאחד השותפים. והראב"ד (מובא ברא"ש שם ה"ה ובנימוק"י ה, ב בעמוה"ר) הקשה מהירושלמי אגמרא דידן, ותירץ, דודאי נועלים חנותם ואין השותף מתעסק בעסק השותפות בפרהסיא, אולם בביתו בצנעא מתעסק הוא בעסק השותפות, ואע"פ שחולקים בשכר שרי, וע"כ לא הוה ליה למר בריה דרב אחא למיפסק לשורו. וע"ז תירצה הגמ' אדם חשוב שאני ואית ליה קלא, ואמרי בהמתו של פלוני עושה מלאכה בימי אבלו, והו"ל כפרהסיא. וע"ע בכסף משנה פ"ה מהל' אבל ה"ט שהביא מהרמב"ן בתורת האדם שהקשה ג"כ, ומה שתירץ עיי"ש.

חזינן עכ"פ מדברי הראב"ד דאיסור פתיחת חנות של שני שותפים הינה לא מעיקר הדין של איסור מלאכה אלא מדין מראית עין וחשד, וע"כ חילק בין פרהסיא לצנעא, שאם מעיקר דין אבלות יש איסור על דבר המוגדר כמלאכתו או עיסקו להעשות ע"י אחרים, לא היה מקום לחלק בין צנעא לפרהסיא וגם בביתו היה לנו לאסור לשותף שיעשה מלאכה במלאכת האבל. אלא ע"כ האיסור כאן הינו בגלל מראית העין, וע"כ דוקא בפרהסיא אסרו ולא בצנעא.

ה. בגדר הנ"ל לשיטת הרי"ף והרמב"ם

אמנם מדברי הרי"ף שהביא את הירושלמי כצורתו ולא הקשה אגמ' דידן, נראה דלא ס"ל כחילוקו של הראב"ד בין צנעא לפרהסיא, אלא בכ"ע יש לאסור לשותף לעשות מלאכתו. וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות אבל ה"ט שהביא את דברי הירושלמי ולא חילק בין צנעא לפרהסיא. וה"ל הרמב"ם:

"שני אחים או שני שותפים שהיו בחנות אחת ואירע אבל לאחד מהם, נועלים את החנות כל שבעה."

ועיי"ש ברדב"ז שכתב דמדברי הרמב"ם מוכח דאסור לשותף לעשות

מלאכה אפי' בצנעא, ואף שיש מקילים ומחלקים בין אם היה אדם חשוב שהשתופות נקרא על שמו, מ"מ על הרי"ף והרמב"ם יש לסמוך, וכ"ש שהם מחמירים, דלא קיי"ל באבל כדברי המקל במחלוקת הפוסקים. ולדברי הרי"ף והרמב"ם צ"ל, דכל דבר שמוגדר כמלאכתו [מלאכת האבל] נאסר מעיקר דיני אבלות להעשות אפי' ע"י אחרים, דעל האבל נאסר לא רק לעשות מלאכה אלא גם שמלאכתו תעשה ע"י אחרים. ולכאורה יש להקשות לשיטתם מדין האריסין והקבלנים שרשאים לעשות מלאכה בשדהו, וכ"פ הרמב"ם עצמו שם בהי"א, וז"ל:

"האריסין והחכירין שלו והקבלנים, הרי אלו יעשו כדרךך." ומאי שנא אריסין משותפים. וי"ל דאריסין לא הוי כלל מלאכת האבל שהרי מלאכה זו אינה מוטלת כלל על האבל אלא על האריסין והקבלן, ואף שלאבל יש מזה רוח, הדבר לא נאסר כלל, אולם בשותפים המלאכה מוטלת על השותף האחד כשם שהיא מוטלת על השותף האחר, וע"כ שיעשה שותף אחד מלאכה בחנות השותפות ה"ז כעושה מלאכה בדבר המגדר גם כמלאכת האבל, וזה נאסר בדיני האבילות.

לפ"ז יש לומר שדברי הירושלמי, כפי שהביאם הרי"ף, אינם סותרים לגמרא דידן. דהא הירושלמי מייירי בחנות או במלאכה של שותפות, דכן מוכח מסיפא של דבריו "הרי אלו נועלים חנותם", וכן מהא דמייירי בשני טבחים, והיא מלאכה בשותפות, ובכה"ג הרי זה כמלאכת האבל ג"כ וע"כ חלה על האבל חובה להשבית את מלאכתו שלא תעשה ע"י אחרים. אולם כשיש להם בהמה בשותפות ורוצה אחד השותפים להשתמש בה לצורך מלאכתו הוא, אין בכך כל איסור, שהרי אין הוא עושה את מלאכת האבל אלא את מלאכתו, כשהוא משתמש בחפץ השייך לאבל, ומצד בהמתו שביד אחרים ג"כ אין איסור, וכמו שהקשתה הגמ' שם. וע"כ תירצה הגמ' דאדם חשוב שאני, שמר בריה דרב אחא רצה להחמיר על עצמו ולהשבית בהמתו, אבל מעיקר הדין אין כל איסור. ומה שלא הביא הרי"ף דברי גמ' דידן להלכה, דס"ל דהיתר להשתמש בבהמת האבל כבר נאמר דשרי, ומצד חומרא דאדם חשוב ס"ל לרי"ף שמר בריה דרב אחא החמיר על עצמו ואין כל אדם מצווה ע"כ, וגם מדברי הגמ' מוכח ד"הוא סבר" ואין הלכה כן, וע"כ לא הביאו הרי"ף והרמב"ם גמרא זו להלכה, אף שאינה עומדת בסתירה לדברי הירושלמי.

אולם לשיטת הראב"ד שנאסר כל דבר המוגדר כמלאכתו מפני מראית עין ולא מעיקר הדין, י"ל שגם בפרתו של האבל יש לאסור שתעשה מלאכה ע"י אחרים, אפי' במלאכתם הם, דגם בפרת האבל איכא חשש של מראית עין באדם חשוב דאית ליה קלא והוי כפרהסיא, "ואמרי בהמתו של פלוני עושה מלאכה בימי אבלו", וע"כ יש לאסור גם חנות וגם מלאכה משותפת וגם לעשות מלאכה בפרת האבל ע"י אחרים בשדה אחרים באדם חשוב.

מהנ"ל יוצא לנו שתי הגדרות ושתי סיבות באיסור מלאכת האבל. לרי"ף והרמב"ם נאסרה כל מלאכה המוגדרת כמלאכת האבל גם ע"י אחרים, ואיסור זה הינו מעיקרא דדינא. ודוקא דבר המוגדר כמלאכת האבל, ואפי' המלאכה משותפת, וכגון חנות של שותפים, אולם פרת

האבל, שרי לאחרים לעשות מלאכתם הם בפרתו. ואילו לדעת הראב"ד נאסר במלאכת האבל כל דבר שיש בו חשד ומראית עין, ובכלל זה בהמת אדם חשוב אבל, דזה גם בגדר מלאכתו כיון שכל האיסור הוא מפני מראית עין, ובצנעא שרי בכל ענין.

ומש"כ דאין מחלוקת בין הבבלי לירושלמי, נראה שזו גם כוונת המשכנות יעקב בתשי' (יור"ד סי' עו) דהנהו תרי עובדי לא דמו כלל אהדדי, דבעובדא דמריון היה לכל אחד מהם שור אחד שלא היה ראוי לחרוש בו לבדו, ועשו שותפות לחרוש כ"א שדהו בשני השוורים. וכשאירע אבל למר בריה דרב אחא, לא נתן למריון לעשות מלאכתו בשורו. וע"ז הקשטה הגמ' דאין לו לבטל מלאכת אחרים בשביל אבלו, ואין זה ענין כלל לשותפים בחנות שהם שותפים במלאכה ומלאכת שניהם היא, ואידך שליחותיה קא עביד ואסור. ולכן השמיט הרי"ף הך עובדא דמריון, דבהא אין חידוש כלל דשרי. ונראה בכוונת דבריו, דאיסור מלאכתו ע"י אחרים היא כמש"כ לעיל, דדוקא דבר המוגדר כ"מלאכתו" נאסר באבל ע"י אחרים, ולכן חנות של שני שותפים שיש חיוב מלאכה על כ"א מהשותפים, כשהשותף השני עובד במקום השותף האבל הרי הוא עושה את מלאכתו וכשלוחו דמי, אולם כשחפץ השייך לאבל מושכר ביד אחרים, אין המשתמש לצורכו נחשב כעושה את מלאכת האבל, וזאת אף שיש לאבל רוח של שכירות מבהמתו, שהרי הוא - האבל - לא עשה כל מלאכה באבלו, שהרי עצם השכירות נעשתה קודם האבל, והשימוש בחפץ ע"י אחרים אינו בגדר "מלאכת האבל", וע"כ שרי. ורק מר בריה דרב אחא שהיה אדם חשוב החמיר על עצמו, ואנן לא קי"ל כוותיה. וע"ע במש"כ הרמב"ן בתורת האדם וז"ל:

"שמענין מיהא דשני שותפים שיש להם חמור וגמל או ספינה שאירע אבל לאחד מהם, שותפו עושה בהן כדרכו, ואע"פ שחולקין בשכר מותר."

הרי דשרי לשותף להשתמש בחמור או הגמל המשותף, אף שיבוא לשותף האבל רוח ע"י כך, דלא נאסרה אלא מלאכת האבל ע"י אחרים, אבל כשאחר עושה מלאכת עצמו שרי אף שיגיע לאבל רוח, דלאבל לא נאסר בשום מקום להרויח, וע"כ פוסק הרמב"ן דלא כמר בריה דרב אחא, ואפשר דהוא הדין באדם חשוב.

ו. שיטת המחבר והרמ"א בדברי הירושלמי

המחבר בב"י סו"ס שפ לאחר שהביא את דברי הרי"ף הרמב"ם והראב"ד, כתב וז"ל:
"ולענין הלכה, כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדבר אחד, הכי נקטינן."

ובבדק הבית הוסיף; "וכתירו צו של הראב"ד". על דבריו ברישא דנקטינן כרי"ף וכרמב"ם, עיי"ש בדרכי משה שהקשה עליו דהא מסקנת הרא"ש (בה"ה) כראב"ד, וכ"נ מדברי הרמב"ן בתורת האדם, ואמאי נלך להחמיר באבילות. וע"כ מסיק הדרכי משה לחלק בין צנעא לפרהסיא

כדברי הראב"ד, ובפרט שאפשר לישב כן גם את דברי הרי"ף והרמב"ם. אמנם המחבר עצמו כתב בבדק הבית דנקטינן כראב"ד, ולכאורה הדברים סותרים, דבב"י כתב כרי"ף והרמב"ם שאינם מחלקים בין צנעא לפרהסיא, ובבדק הבית כתב כראב"ד לחלק. ובשו"ע נקט המחבר כתרופת הראב"ד לאסור רק בפרהסיא ולהתיר בצנעא. וקושיא זו הקשה הש"ך בסי' שפ ס"ק כג, ונשאר בקושיא. אמנם יש לישב ע"פ מה שכתב הבי"י עצמו בכסף משנה (אבל ה, ט), וז"ל:

"ותירוצו של הראב"ד עולה יפה לדברי רבינו והרי"ף שכתבו הירושלמי דשני אחים או שותפים שהיו בחנות אחת דהוי פרהסיא, הא היכי דלא הוי פרהסיא מותר לשותף להתעסק בעסק השותפות, וכתב דאם היתה בהמתו מוכרת או מושכרת אצל אחרים הרי אלו יעשה, דלא הוי פרהסיא, שאין העולם יודעים שזו בהמתו של אבל. ולא הוצרכו לכתוב שאם הוא אדם חשוב אסור משום דהוי פרהסיא, דקלא אית ליה שזו בהמתו, דממה שכתב בשני אחים או שותפים בחנות משמע."

הרי דס"ל לכסף משנה דתירוצו של הראב"ד עולה בקנה אחד עם דברי הרי"ף והרמב"ם, דהא גם הירושלמי כפשוטו, המובא ברי"ף ונפסק ברמב"ם, מיירי דוקא במלאכה של פרהסיא. וע"כ דוקא בהמת אדם חשוב המושכרת בידי אחרים הוי כפרהסיא ואסורה, והרי"ף והרמב"ם שנקטו דוגמאות אחרות של פרהסיא לאו כי רוכלא להביא דוגמא זו המשתמעת כבר מדינא דחנות. ועכ"פ יוצא מדבריו דאין כאן מחלוקת, וגם לשיטת הרי"ף והרמב"ם גדר האיסור הינו מראית עין ולא מעיקרא דדינא.

ובשו"ע (שפ, כא), הוסיף המחבר וז"ל:
"ואם האבל אדם חשוב והשותפות נקרא על שמו, שאפי' אם יעשהו בצנעא בתוך ביתו ידוע שיש לאבל חלק בו, אסור לשני לעשות אפי' בתוך ביתו."

הרי שדרך המחבר בשיטתו של הראב"ד בבאור מחלוקת הבבלי והירושלמי, וכפי שנקט גם הרא"ש הנז' בה"ה, דכל היכא שהדבר כפרהסיא יש לאוסרו דיש חשש בזה מפני חשד ומראית העין, וע"כ גם באדם חשוב כמר בריה דרב אחא יש לאסור לשותף השני דהוי כפרהסיא. ודאיתנן להכא שסיבת האיסור לכ"ע היא "מראית עין", י"ל דגם מלאכת האבל בדבר האבד ע"י בניו ובתו וכו' בדבר האבד הינה מחשש זה. דבאחרים שעושים מלאכתו התירו בדבר האבד, דיאמרו העולם הם בעבודתם עוסקים, ואף שלא התירו זאת במקום שאינו דבר האבד מ"מ בדבר האבד סמכו להתיר, משא"כ אלו שמעשי ידיהם שלו והם סמוכים על שולחנו, יאמרו הבריות שהם עוסקים במלאכת האבל, וע"כ לא רצו להתיר אפי' בדבר האבד.

גם הא דתנן התם עבדיו ושפחותיו, נראה דמיירי דוקא בעבד כנעני ובשפחה כנענית, שבהם מה שקנה עבד קנה רבו, אולם עבדו העברי ואמתו העבריה דינם כשכיר יום, ראשית- מפני שיכול לקנות עצמו בגרעון כסף, כדקיי"ל במשנה בקידושין יד, וכמו שפסק הרמב"ם

בהלכות עבדים ב, ח, ועוד דהא קיי"ל במשנה ב"מ יב, א דמציאתו לעצמו אע"ג דסמוך על שולחן אדונו (ועיי"ש בתוס' יב, ב בד"ה רבי יוחנן, ועיי"ן בנימוק"י ו, א בעמודה"ר לענין מתנה בבנו). וכיון שכן, אין חשש מראית עין כשיעסוק במלאכת האבל בדבר האבד, דיאמרו העולם בעבודתו שלו הוא עוסק, וע"כ התירו להם לעסוק במלאכת אדונו, כנלענ"ד. ובהכי אתי נמי שפיר אמאי כתבה המשנה בשמחות "בניו ובנותיו עבדיו שפחתו ובהמתו", ולא הכלילה גם את אשתו שמעשי ידיה שלו. ולשיטתו י"ל, כיון דאיכא באשה מציאות שאין מעשי ידיה לבעלה, וכגון באומרת איני ניזונת ואיני עושה, וכן בהעדפה ע"י הדחק [עיי"ן ברא"ש ר"פ ו דכתובות, ובטור ובב"ח אהע"ז ר"ס פ, ובח"מ ס"ק ב ובב"ש שם ס"ק ב, ובפרט כשאינה מקבלת מעה כסף], (ולהלן יתבאר אם מעשי ידיה מעבודות חוץ שייך לבעל), וכיון דאיכא היכי תימצא דמעשי ידיה לעצמה, תו ליכא חשש מראית עין אם תעשה במלאכתו של הבעל בדבר האבד. אלא שמדברי הבית מאיר שהובא לעיל, והדעת קדושים שיובא להלן, משמע שאשה אסורה לעסוק במלאכת הבעל אפי' בדבר האבד. ולשיטתם צ"ע אמאי לא ציינה המשנה לאסור גם באשתו.

ז. סילוק מהשותפות-כיצד?

השב יעקב בתשי' (ח"א סי' סג), כתב וז"ל: "לכך איסור אפי' למשותף לעסוק בחנות אשר מפורסם שיש למשותף חלק בו, משום דהתעסקות שלו הוא גם עבור חלק האבל, ומלאכת האבל אסור ע"י אחרים. אף דדעת המשותף להיות חלק הרוח לעצמו לבד ואינו עוסק בשביל שותפו האבל, מ"מ אסור מפני מראית העין, כיון דשותפתם מפורסם נראה שיש לאבל חלק בו. לכך מנהג עולה יפה בק"ק פראג שנוהגים אם אירע אבל לאחד מהמשותפים, ששולח למשותפו האבל ע"י עדים שאין רצונו להיות משותף עמו, היינו שאין רצונו ליתן לו שום רוח משך זמן ההוא, ומה שעוסק לעצמו לבד ע"י זה נתפרסם שאין עוסק במלאכת התעסקות שבוע זו עבור האבל, כיון שאין לו שום רוח בזה השבוע, ואלו עדים עבידי ליה לקלא, וא"כ אין עוד משום מראית העין ויכול לעסוק. והשתא אין זה נגד הדין ממה שמסלק אותו בדיבור בעלמא, דזה נעשה רק להראות ולפרסם ברבים שאין עוסק במלאכתו עבור האבל..."

ובגוף השאלה נכתב שמנהג פראג לסלק זה את זה ע"י נאמני הקהילה בדיבור, עיי"ש.

ודברי השב יעקב הינן לשיטת הראב"ד ודעימיה שנאסרה מלאכת האבל ע"י אחרים דוקא בפרהסיא, דלשיטתם שמקור האיסור הינו מפני מראית העין, יש מקום לאסור אפי' אם באמת יעסוק השותף רק לצורך עצמו עדיין יש חשש שיאמרו שיש לאבל חלק ברוח. ולכאורה קשה שהרי לאבל לא נאסר להרויח בימי אבלו, ומה איכפת לן שיאמרו שיש לאבל חלק

ברוח, ע"כ י"ל, דהיכא שיש לו חלק ברוח הרי זה בגדר "מלאכתו", ויאמרו הבריות שהוא עוסק במלאכת האבל, ואפי' אם השותף אין כוונתו לתת לו חלק ברוח, מ"מ יש כאן חשש מראית עין. אולם לשיטת הרי"ף והרמב"ם שאיסור מלאכתו ע"י אחרים הינו מעיקרא דדינא, מהיכי תיתי לאסור משום מראית עין, כיון שעוסק השותף רק לצורך עצמו אין זה מלאכת האבל ולא נאסרה המלאכה. גם מנהג פראג להסתלק ע"י נאמני הקהילה היינו דוקא לשיטת הראב"ד ודעימיה, דלשיטתם שכל האיסור הינו מפני מראית העין יש לעשות את הסילוק בפרסום דע"י זה אין חשש של מראית העין שהוא בסיס האיסור. אולם לשיטת הרי"ף והרמב"ם שהאיסור הינו מעיקר הדין, דהיינו דוקא כשהאבל אכן שותף, אולם כשהסתלק מהשותפות, ואפי' בצנעא ללא פרסום, האבל אינו שותף בפועל וע"כ אין השותפות [לשעבר] מוגדרת כ"מלאכת האבל", וש"י לשיטתם לעשות מלאכתו הוא, מה לי יודעים הבריות מהסתלקותו ומה לי אינם יודעים, סוף סוף אין האבל שותף. ונפק"מ ממש"כ לעיל, דלשיטת הרמב"ם והרי"ף אין צריך שיסתלקו בפרהסיא, ולשיטת הראב"ד ודעימיה מהני דוקא בסילוק בפרהסיא.

אך לשיטת הרי"ף והרמב"ם תצא חומרא אחרת, דמש"כ השב יעקב דמהני סילוק בדיבור בעלמא ללא קנין, איך יכול להסתלק מהשותפות ללא קנין, ואף שעוסק לצורך עצמו, מ"מ עדיין הוי מלאכת האבל. אלא דזהו דוקא לשיטת הראב"ד שאיסור מלאכתו ע"י אחרים הינה משום מראית עין, וע"כ כשהסתלק בדיבור, אף שמבחינת דיני ממונות הוא עדיין שותף, מ"מ כיון שמפורסם שאין לאבל חלק ונחלה ברוח, אין חשש של מראית עין ואין איסור. אולם לרי"ף והרמב"ם, כיון שסילוק בדיבור לא מהני מהבחינה הממונית, העסק מוגדר עדיין כמלאכתו, ואסור לאחר לעסוק במלאכתו. ולשיטתם מהני דוקא אם יסתלק בקנין, ואפי' ללא פרסום. ולשיטת הראב"ד מהני אפי' בדיבור, אך דוקא בפרסום.

[ולענין הא דהוי האיסור מפני מראית עין, עיין ברע"א בהגהותיו על השו"ע סו"ס שפ מה שכתב בענין שותפים שהתנו ביניהם שאם יארע אבל לאחד מהם יעסוק השותף השני ויטול את כל שכר השבוע, וצ"י לתש' הראנ"ח ח"ב סי' צג. וע"ע בפתחי תשובה שם ס"ק ו שהביא את הראנ"ח שאסר מפני מראית עין, וע"ע בשדי חמד מערכת אבילות אות כו (כרך ו עמ' 171.)]

ח. שני שותפים בשתי חנויות

חידוש דין מיוחד הנובע מהבנת איסור המלאכה, הקיימת רק כאשר המלאכה מוגדרת כמלאכת האבל, וכמש"כ לעיל, נמצא בדברי האבני נזר בתש"י (יור"ד סי' תעג). האבני נזר נשאל בשני אנשים שלכ"א מהם היה חנות נפרדת למכירת אותו סוג של סחורה, וכדי למנוע תחרות מסחרית ביניהם, דבר שעלול לפגוע ברמת מחירים וכד', החליטו לעשות שותפות, שכל אחד ימכור בחנותו הוא, אולם את הרוחים יחלקו

באופן שוה. והנה אירע לאחד מהם אבל, וכעת השאלה אם יכול השני, שאינו אבל, לפתוח ולמכור בחנותו. לאחר שמציג את שני הצדדים, כותב האבני"ז, וז"ל:

"ועוד נראה דאפי' אם יהיה לשותף חלק, יהיה מותר. דהנה קשה לי על דין זה דשני שותפים חנונים הנ"ל, דלמה לא נאמר שותף אדעתא דנפשיה עביד ויהיה מותר כמו אריסות דשדה, דמותר בימי אבלו כששדהו ביד האריס, משום דאריס אדעתא דנפשיה עביד, אף דמלאכת מחובר חשיב דבר מפורסם. ונ"ל לפמשי"כ הר"ן סוף פ"ק דע"ז, אהא דאריס אריסותיה עביד, וז"ל: 'ולא דמי לישראל ונכרי שקבלו שדה בשותפות שלא יאמר לו הישראל טול אתה בשבת ואני בחול, דהתם מלאכת השדה אישראל נמי רמיא, אבל הכא כוליה אנכרי רמיא ולא אישראל כלל. וא"כ הכא נמי בשני שותפים חנונים כיון דהמלאכה על שניהם, לכן אסור השותף לעשות בפרהסיא כיון דהשותף הוי שלוחו של האבל, כיון שהמחצה הוטל עליו. ולפי' בנדו"ד שכל החנות מוטל רק על השני ולא על האבל ודאי מותר, כנ"ל." [ועי' במש"כ הערוך השולחן סי' שפ ריש סע' כט והן הן הדברים. ומש"כ בסיפא של דבריו דשרי אף לאבל עצמו לעשות מלאכה בכה"ג, צ"ע, ואכמ"ל.]

דברי האבני נזר מושתתים על ההבנה שמה שנאסר לאחרים לעשות עבור האבל היינו דוקא בדבר המוגדר כמלאכת האבל. האבני"ז הביא ראיה מהר"ן בעבודה זרה המחלק, לענין איסור שבת, בין איסור עשיית מלאכה ע"י נכרי בשדה כשהנכרי שותף עם הישראל, לבין היתר מלאכה ע"י נכרי בשדה הישראל כשהנכרי אריס לשדה. כאשר הנכרי שותף עם הישראל והוא עושה בשבת, בעצם המלאכה היתה מוטלת גם על הישראל רק שהנכרי עושה במקומו, והרי זה כנכרי שעושה את מלאכת הישראל. משא"כ כשהנכרי אריס, אין המלאכה מוטלת אלא על הנכרי, והוא בשבת עוסק במלאכתו, וע"כ כאן אינו עושה את "מלאכת הישראל". וה"ה לענין האבילות, מה שנאסר לשותף הוא בגדרים ובכללים שנאסרה מלאכת האבל ע"י אחרים, והיינו כאשר עושה השותף שאינו אבל את מלאכת השותפות המוטלת גם על שותפו האבל. במצב כזה הרי שהשותף שאינו אבל עושה את מלאכת האבל, וזה נאסר. אולם כאשר אין המלאכה שעושה השותף מוטלת על שותפו השני האבל, והוא עוסק ממש רק במלאכתו, זה ודאי שלא נאסר, שהרי אין כאן "מלאכת אבל" שנעשית ע"י אחרים. וע"כ אפי' יקבל השותף רוחים ממלאכת שותפו אין בכך כל איסור, שהרי רוחים אלו לא באו ממי שעסק במלאכתו. וע"כ התיר האבני נזר לשותף השני לעמוד בחנותו השניה. ואף שלא התיר במפורש לשותף האבל ליטול מהרוחים של חנות זו שעובדת בימי אבלו, לענ"ד פשוט שלפי נימוקו והסברו יוכל ליטול את רוחיו, בניגוד לטעם שכתב שם באות ב שהשותפות בטלה, דלנימוק זה אינו נוטל ברוח. אולם לנימוק האחרון פשוט שיוכל ליטול, וכמש"כ.

ט. היסח הדעת מן האבילות

דרך נוספת בבאור הסיבה לאיסור מלאכה ע"י אחרים נמצא לרבה של לומזה הגר"מ טננבוים בתש" דברי מלכיאל (ח"ב סי' ק). לאחר שכתב להקשות על מנהג העולם שנותנים את חלק השותף במתנה [ולא מקנים בקנין גמור], דדמי לחוכא ואיטלולא ובודאי בטלה המתנה, דגלוי לכל העולם שנתן לו רק בתורת הערמה, כתב לישיב מנהגו של עולם, וז"ל:

"ונראה לצדד בזכות המנהג, דבאמת עיקר איסור מלאכה ומשא ומתן לאבל כתבו הפוסקים שהוא כדי שלא יסיח דעתו מן האבילות. והא שאסור לעשות גם ע"י אחרים הוא מצד, שאם נתיר לו, יהא טרוד בזה לשכור אנשים לעיסקו וכן להשגיח עליהם שיעשו כראוי."

וע"כ התיר הדברי מלכיאל לתת את חלק השותף במתנה, דאז כבר ליכא טעמא דהיסח הדעת. לטעמו פשוט שאין לאסור לבניו ובנותיו הסמוכים על שולחנו לעסוק במלאכתם הם, ואפי' שהרוח מגיע לכיסו של האבל, דהא בכה"ג ליכא טעמא הנ"ל, דמהיכי תיתי יהא עסוק במלאכתם להשכירם, ודוקא בעיסקו חששו לכך ולא בעיסקם הם.

י. נירות ערך שברשות האבל

נראה שאם מחזיק האבל במניות של חברות או מפעלים, באופן שאין לו זכות הצבעה בעניני החברה, אין הוא נחשב כשותף לענין שיאסר על החברה המפעל לעבוד בימי אבלו, אא"כ יסתלק האבל מהשותפות למשך ימי השבעה, דבכה"ג לא חשיב כמלאכתו אלא שכספו מושקע במלאכת אחרים, ובכה"ג לא נאסר. וכ"כ במנחת יצחק (ח"ג סי' א), דאין למחזיק מניות שכאלה לחשוש אם המפעל בו מושקע כספו מחזיק ומשהה חמץ בפסח, דבכה"ג לא הוי אפי' בעלות מוגבלת והוי רק כהלואה הנושאת פירות, עיי"ש. וה"ה לענין אבילות שלא נאסר על האבל להרויח אלא רק שתעשה מלאכתו, וזה אינו בגדר מלאכתו. אולם ברור שלאבל אסור לתת כל הוראה, לבנק או לכל גורם אחר, בימי אבלו שיפעל בתיק ההשקעות, אא"כ מדובר במצב של מניעת הפסד, כמו ירידת שערים צפויה וכד', דהוי דבר האבד, או במציאות של הפסד מרובה.

יתירה מזו - לולי דמסתפינא הייתי אומר שגם מניות שיש לו עליהם זכות הצבעה, יש מקום לומר דאין זה בגדר "מלאכתו", ורק מכיון שהוא השקיע את כספו בכמות גדולה ע"י רכישה של מניות, הקנו לו שליטה כזו או אחרת בחברה, במפעל או בעסק, אולם במהות - מדובר בהשקעה גרידא, רק היות שמדובר בהשקעה גדולה ניתנה לו זכות הבעת דעה וכו'. ואפי' אם המשקיע יעבוד כמנהל בחברה, יש לראות את עבודתו כשכיר בחברה ואת השקעתו כשני דברים חלוקים. ואפשר דה"ה בכל חברה בע"מ שהיא אישיות משפטית בפני עצמה שבכוחה לרכוש

לעצמה נכסים וכו', והיא נבדלת לגמרי מהמשקיעים בעלי המניות. יש הרוצים לתת לחברה זו תוקף הלכתי של שעבוד נכסים ללא שעבוד הגוף, ע"פ דברי הרא"ש בקידושין פ"א ה"י בסוגיית מנה אין כאן משכון אין כאן, ויש הרוצים לתת לחברה זו תוקף של "ציבור", עיין במנחת יצחק הנ"ל. אלא דלפ"ז כמעט כל העסקים בארץ, מסיבות של מיסים או מסיבות כלכליות אחרות, רשומות כחברות בע"מ, ואפי' עסקים שכולן בבעלות אדם אחד או משפחה אחת, וכי יש להעלות על הדעת להתיר לפתוח את העסק בימי האבל של בעליו, הגם שהינו רשום כחברה בע"מ. ויתכן שיש מקום לבוא ולבדוק כל מקרה לגופו, האם מדובר בבעלות או בהשקעה, וצ"ע.

אמנם מי שכספו מושקע בתוכניות חסכון ודאי דחשיב כהלואה ולא כבעלות, ושרי ליה לקבל את רוחיו בימי אבלו, וה"ה למי שמשקיע בקרנות נאמנות אין צריך לותר על הרוחים מימי השבעה.

יא. כשאשת האבל עובדת בשכירות

בבואנו לדון בדין מלאכת אשת האבל, יש לחלק בין שני סוגי עיסוקים, הא' - כשהינה עובדת כשכירה אצל אחרים [לא אצל בעלה], והשני - כשיש לה עסק עצמאי. [ומיירי בעבודות שמחוץ לבית, שהרי העבודות שבתוך הבית, כגון כיבוס בישול ונקיון וכו', הותרו לחלוטין, ואפי' לצורך אחרים בשכר, כפי שנפסק ברמב"ן בתורת האדם, במהרי"ק סוף שורש לה, ובשו"ע שפ, כב, ועיי"ש בט"ז ס"ק א ובפתחי תשובה ס"ק תן]. ואפתח בדינה של אשת אבל העובדת כשכירה. לעיל הארכתי לבאר את גדר איסור מלאכת האבל ע"י אחרים. מתוך הדברים התברר שאיסור מלאכה ע"י אחרים הינו דוקא בדבר המוגדר כמלאכת האבל, אולם אין כל איסור שהאבל ירויח בימי אבלו. והדברים אמורים כנגד כל סוגי רוחים שאינם נובעים מעיסוק במלאכת האבל, וכגון חפציו המושכרים אצל אחרים ומגיע לו דמי שכירות מהם, אריס שעובד בשדהו וכד'. וכת' דלעני"ד גם אם לאבל יש השקעות, כמו נירות ערך תוכניות חסכון וכד', והצתברו בימי השבעה רוחים, זכה בהם האבל, דעצם הרוחים, אפי' הבנק פעל להגדלת הרוחים של בעלי המניות, אינם בגדר "מלאכתו". [וה"ה כרטיס הגרלה שנקנה קודם ימי השבעה, אין כל איסור לאבל להרויח בימי השבעה, וזאת לפמ"ש"כ לעיל בגדר איסור המלאכה ע"י אחרים].

לפ"ז באשת אבל העובדת כשכירה אצל אחרים, אף שמעשי ידיה שלו, מ"מ אין היא עושה במלאכת בעלה אלא במלאכת אחרים, ורק השכר מעבודה שייך לבעל. דאי נימא דכל ששכרו לאבל נאסר בימי השבעה, א"כ ה"ה חפץ של האבל המושכר אצל אחרים יאסר שכרו, דהרי גם בחפץ שכרו לאבל, ומדהא שרי הא נמי שרי, וטעם שניהם שוה, שאין כאן מלאכת האבל אלא רוחים, ורוחים לא נאסרו באבל. ע"כ נראה לעני"ד פשוט שאין לאסור לאשת האבל לעבוד כשכירה אצל אחרים, ומשכורתה יכולה לתת לבעלה, ואינה צריכה להסתלק ולומר איני ניוזנית ואיני

עושה.

אלא שראיתי לדעת קדושים (המובא במקצת דפוסי השו"ע בסוף) שכתב באופן שונה, וז"ל (שפ,ד):

"אשה אסורה לעשות מלאכה בימי אבל בעלה כי מה שקנתה אשה קנה בעלה והו"ל מלאכתו ושליחותו, ואם מחל לה מעשי ידיה בימים ההם [כלומר כל משך ימי אבלו], מסברא מותרת. והמחילה גופא אינה כמו"מ וקנין האסורה לו אז, ורשאי למחול גם בימים ההם דאבלות. ומ"מ בפרהסיא אסורה לעשות מלאכה, כי כל מעשי ידיה נקראים על-שמו. ואם ידוע ומפורסם שקטטה ביניהם מקודם, וניזונת ממעשי ידיה עוד מקודם, אף אם ידוע ומפורסם שכל מעשי ידיה אין לו מהם כל טובת הנאה, כי היא הלכה לה מאתו נגד רצונו ולא תוכל לתבוע ממנו מזונות, מ"מ בפרהסיא י"ל, דאיכא דידע שהיא אשתו ושהוא אבל, ולא ידע שאין לבעלה ממנה טובת הנאה או שייכות במעשי ידיה."

וממשיך הדעת קדושים (בקטע שאח"כ), וז"ל:

"אשה שארע לבעלה אבילות ואומנותה לאפות ולמכור בביתו, אם קמח שלו, פשיטא שאין לה לאפות, אך שתעשה מלאכה לאחרים ותתן השכירות לבעלה אין איסור, כיון דהמלאכה הוא חוץ לבית בעלה ולא בדבר שהוא שלו, הרי יכול לסלק זכותו ממעשי ידיה אז, ואח"כ תתן לו כרצונה."

והנה מש"כ הדעת קדושים, בקטע הראשון המצוטט כאן, מתיחס לפי הנראה מדבריו לדברי המחבר בסעיף ד. וכבר כתי' לעיל דדברי המחבר קאי על מלאכת האבל עצמו ע"י אחרים, דבניו ובנותיו ועבדיו, חשיב כהוא עצמו ואסור. ואיהו ס"ל דהוא הדין אשתו, דכיון דמעשי ידיה ומלאכתה שלו הרי זה כבשליחות בעלה, ולא התירו אפי' בדבר האבד במי שמעשי ידיו שייכים לאבל. וכבר בארתי לעיל בטעמא דמילתא דבאחרים אפשר שיאמרו העולם שלצורך עצמם הם עוסקים וליכא חשש מראית עין, אף שעוסקים ממש במלאכתו, מ"מ לענין דבר האבד הקלו, אך באלו אין מקום להקל [ולמש"כ לעיל גם באשתו יש להקל]. וגם מש"כ בהמשך הדברים דרשאי למחול מעשי ידיה ומ"מ בפרהסיא אסורה, הוא מחד טעמא, דאף דבשותף שהקנה לו חלקו שרי לשותף לעשות בפרהסיא, התם שלשותף יש חלק ונחלה בשותפות, ולמעשה בחלקו הוא לא היה כל מקום לאסור, וכל מאי דאסרינן ליה הוא בגלל שעבודתו היא גם עבור שותפו האבל, וע"כ היכא שמקנה לו חלקו שרי, אבל הכא לאשה אין כל שותפות במלאכת בעלה וכל עבודתה היא בשליחות בעלה האבל, וע"כ הוי פרהסיא טפי. ועוד, דאפשר אם ימכור נכסיו לאשתו, גם לדעת קדושים שרי, אבל הכא אינו מקנה לה נכסיו אלא מוחל על מעשי ידיה כדי שלא תחשב כ"הוא" עצמו, ובזה בודאי איכא חשש לפרהסיא. וה"ה בקטטה, איכא דידע דהיא אשתו ולא ידע שאמרה איני ניזונת וכו', וע"כ איכא חשש פרהסיא במלאכת האבל עצמו. אולם מש"כ הדעת קדושים באשה האופה לחם עבור אחרים, צ"ב,

[וצ"ל דאופה כדי להרויח ולא מפני שאחרים צריכים את לחמה, דאל"כ גם אבל עצמו יכול לאפות עבור אחרים אם הוא עובד כטבח בבית בעה"ב, עיין שפ, כב ובט"ז שם ס"ק א], דמהיכי תיתי לאסור לה לאפות בשביל אחרים כשמעשי ידיה לבעלה האבל, ואם למד כן ממש"כ המחבר שם בסעי' ד, כבר כתי' לעיל דהמחבר מיירי במלאכתו ממש. ולמש"כ לעיל, אשה במלאכת אחרים, לא שונה מדבר אחר השייך לאבל המושכר אצל אחרים ושכרו לאבל, דשרי. ועוד, דברי שא של דבריו כתב שאם היא אופה לא בבית בעלה "אין איסור", ומשמע דבכל ענין אין איסור, בין יסתלק ממעשי ידיה ובין לא יסתלק, ובסיפא בבואו לתת נימוק להיתר כותב הדעת קדושים "הרי הוא יכול לסלק...", ולשון "יכול לסלק" לא ברורה כ"כ, דמשמע דכיון דיכול לסלק עצמו ממעשי ידיה שרי ואפי' לא סילק. אולם אפשר דהדעת קדושים לא מיירי שאשת האבל שכירה אצל אחרים, דא"כ שרי לה לעשות בשכר וכמש"כ לעיל, אלא מיירי שיש לאשה עסק עצמאי, כדוגמת מאפיה, שבו היא אופה ומוכרת לאחרים, ובכה"ג הוי כנכסי מלוג שהבעל נחשב כשותף בהם, וכמו שיתבאר לקמן.

גם מש"כ בספר "אור יצחק" (לגרי"י טשארקס - יור"ד שפ) דאע"ג דמדינא באדם שאירע לו אבילות גם אשתו אסורה לעסוק במו"מ אפי' העסק על שמה, מ"מ בהפסד מרובה יכולה לומר איני ניזונת ואיני עושה. ונראה דגם הוא מיירי בעסק עצמאי שהוא כנכסי מלוג, ובזה הבעל נחשב כשותף, ואסור לשותף השני - בנדו"ד האשה - לעסוק בעסק המשותף לו ולאבל, וכמו שיתבאר לקמן. ובספר "פני ברוך" על הלכות אבילות הביא בסוף הספר (עמ' תס) מכתב תשובה קצר מהגרש"ז אויערבך שליט"א, [ולא ראיתי פוסקים אחרים בני זמנינו שכתבו בענין זה], וז"ל: "... חושבני דההיתר של הבלעה שייך רק בעבודה של צרכי בית שכל אבל מותר בביתו, ולא להתעסק בהוראה או פקידות, אך יכולים הם להתנות שהרוח הזה יהיה לעצמם ולא לאביהם." וה"ה לענין אשה, כמבואר בגוף השאלה. והגרש"ז שליט"א לא הראה את מקור לדבריו, וכבר כתי' לעיל דלעני"ד פשוט וברור שיכולה אשת האבל לעבוד כשכירה אצל אחרים ומעשי ידיה יהיו לבעלה האבל, לפי הנימוקים שנכתבו לעיל.

יב. בעבודות שמחוץ לבית, האם מעשי ידיה לבעלה?

תנן במשנה כתובות נט, ב ואלו המלאכות שהאשה עושה לבעלה, טוחנת, ואופה ומכבסת, מבשלת ומניקה את בנה ומצעת לו המטה ועושה בצמר. מלאכות אלו שמנתה המשנה הינן מלאכות ששיכות למשק הבית, ואף מעשה הצמר הוי מלאכה שבתוך הבית. מזה מוכח שאין על האשה חיוב לעבוד מחוץ לבית. השאלה, כשהיא עובדת מחוץ לבית, האם מעשי ידיה שייכים לבעלה אם לאו. ולכאורה היה מקום לתלות את השאלה במחלוקת הראשונים באשה, שמרוב עושרה או עושר בעלה, אינה מחויבת

לעסוק במלאכות אלו, ורק כדי שלא תבוא לידי שעמום או זימה
חייבוה לעשות בצמר, כדתנן במתניי שם, אם מעשי ידיה לבעלה או
לעצמה. הר"ן שם (כה, ב בעמודי הרי"ף, בד"ה הלכה), כתב וז"ל:
"וי"א דמלאכתה דידיה הויא, דכיון שאין מחייבים אותה אלא
כדי שלא תבוא לידי זימה, כל שעושה בין לאחרים ובין
לעצמה, אזל ליה ההוא טעמא, אבל הרשב"א ז"ל כתב דמסתברא
דלא עדיף מהעדפה דע"י הדחק דהויא דבעל, אע"פ שעושה
מרצונה ולא מתורת חיוב."

והר"ן הקשה על טעמו של הרשב"א וכתב טעמא אחרינא דהוי דבעל;
"שאם תהא מלאכתה לעצמה כיון שלא תצטרך לחשוב עם הבעל
תתבטל ותבוא לידי זימה."

ולכאורה דמי עבודתה בחוץ לעבודה זו, ולכל מר כדאית ליה.
אלא דיש לחלק בין נידו"ד לנידון דהתם, דשם מחויבת האשה לעשות
את המלאכה, אמנם לא מדין מלאכות שהאשה חייבת לבעלה אלא מטעמא
אחרינא, וע"כ לא שייך הטעם שכתב הר"ן שאין מי שיחשוב עמה על
מעשי ידיה ותתבטל ממלאכתה, דבעבודת חוץ אין עליה כל חיוב
לעשות. גם לסוברים שמעשי ידיה שייך לה, יש מקום לחלק ולומר
לאידך גיסא, דדוקא מלאכות שחייבוה משום זימה חייבוה באופן כזה
שלא יהיה חשש זימה, וע"כ כיון שאפי' יהיו מעשי ידיה לעצמה ואין
חשש זה, חייבוה אך ורק באופן זה שיהיה מעשי ידיה לעצמה, דכיון
שחייבוה- לא רצו גם לקחת ממנה את מעשי ידיה. אולם מה שהיא עושה
מרצונה, הרי זה ככל מלאכות שהאשה עושה לבעלה. ולטעם שכתב
הרשב"א דדמי להעדפה שע"י הדחק, אפשר דאכן עבודות חוץ הנוספות
על עבודות הבית הינן כהעדפה שע"י הדחק, אלא שלהלכה כתבו הח"מ
והב"ש (בסי' פ ס"ק ב) דמידי ספיקא לא נפקא, אי הוי מעשי ידים
שע"י הדחק לה או לבעלה, וכדעת הב"ח בר"ס פ, וע"כ לדינא הדבר
נתון בספק, ויכולה האשה המוחזקת לומר קים-לי דהוי דידי.

ובמהרי"ט בתשי' (ח"ב סו"ס סז), הסתפק וז"ל:
"בנשים שהינן גבירות ונכנסות בחצרות שרי מלכים והמה
כאניות סוחר להביא טרף לביתה, ומכלכלים את בעליהן זה כמה
שנים ומפרי ידיהם עשתו גם גברו חיל עושר ונכסים, אם נאמר
שאשה כזאת אין לבעלה זכות בכל אשר עשתה חיל כי מאחר שהוא
אינו מעלה לה מזונות, אדרבא, היא מכללת את בעלה ואת
בניה, אין הבעל זוכה במעשי ידיה בסתם, ואינה צריכה לפרש
ולומר איני ניזונת ואיני עושה, דכל שאין הבעל זנה במאי
זכי במעשי ידיה ... אלא שאפשר לומר שנשים אלו שתחילת
שמושן במלאכה זו עדיין הבעל טורח במזונות, וכשהיא מרווחת
בעין יפה ונותנת הוצאות הבית, כל שלא אמרה איני ניזונת
וכו' הרי יש לה ממה שתתפרנס ממה שהרויחה כבר, ומדידיה
דבעל אכלה ומדידיה שתיא, וכל מה שהיתה הולכת ומשתכרת,
קמא קמא בטיל לגבי בעל. אי נמי אפשר לומר דכיון דאיכא
רווח ביתא מסתמא ויתרה ..."

והנה המהרי"ט מיירי במציאות שכעת הבעל אינו נותן לה מזונות וכל מזונות הבית הינן מרווחי האשה, אולם במצב שבו הבעל ג"כ מרויח והוא המפרנס והמכלכל, ככה"ג לדברי המהרי"ט יהיו מעשי ידי האשה של בעלה, כל זמן שלא אמרה איני ניזונת ואיני עושה, וכל דיונו נסוב על מציאות שהאשה לבדה מכלכלת חיים בחסד, וגם בזה מסקנת דבריו נוטה שלבעל יש זכות בזה משני הטעמים המובאים בדבריו. ובמשנה למלך (פכ"א מאישות ה"א) הקשה על המהרי"ט שנשטמו ממנו דברי הראב"ד המובאים בטור (אהע"ז סי' צה) באלמנה שהשביחה קרקע של יתומים, דאע"פ שהיא ניזונת מנכסי יתומים ומעשי ידיה שלהם, מ"מ השבח שהשביחה שייך לה, שלא אמרו מעשי ידיה שלהם אלא במעשי ידים הקבועים כגון טווה או אורגת, אבל מלאכה שאין דרכה בכך כיון שאין היתומים יכולים לחייבה לעשות מלאכה זו, מעשי ידיה לעצמה.

על דימויו של המשנה למלך בין נידון המהרי"ט לנידון הראב"ד יש להקשות ולחלק בין מעשי ידים של אלמנה למעשי ידים של אשה, דבאלמנה זוכה בעלה בהעדפה תמורת מעה כסף [ובהעדפה שע"י הדחק- תלוי במחלוקת שהבאנו לעיל], אולם יתומים לעולם אינם זוכים בהעדפה של מעשי ידי האלמנה. וקושיא זו הקשה החזו"א (אהע"ז סי' ע אות ו), וממשיך החזו"א שם, וז"ל:

"ובעיקר הדין נראה דכל שהתחילה במלאכתה בשעה שכבר אכלה משל בעלה, כל מה שעשתה הוי דבעלה, בין שהוא העדפה בין שהוא מציאה, ממילא כשניזונת אח"כ מאותו רוח הוי כניזונת משל בעלה וכן לעולם. וגם מעה כסף הוי כנותן בכל שעה כיון שנותן לה כל צרכיה ... ואין מהרי"ט תחת ידי לעיין בו." והמע"י במהרי"ט שהובא לעיל יראה שהחזו"א כיון לתירוצו של המהרי"ט, עיי"ש. ואח"כ מסתפק החזו"א באם אמרה האשה איני ניזונת, אי דמי סחורה למציאה או להעדפה, עיי"ש. ובמשנה למלך הנז' מבואר דדמי למציאה, ובאינה ניזונת תלי במחלוקת הרמ"ה והרא"ש אי מציאתה לבעלה (עיין בטור סי' פד), אבל בניזונת שמציאתה לבעלה, לדעת המל"מ, ה"ה בעוסקת בסחורה. וכ"נ לדעת החזו"א שהסתפק רק באינה ניזונת, ומשמע דבניזונת פשיטא דהוי דבעל.

אלא שמדברי הרשב"א בתש"י (מובא בב"י אהע"ז סו"ס צה) נראה דגם באשה הדין כן, וז"ל:

"ואני אומר מי יוכל לדין עם שתקיף ממנו ומי ישיב את האריות, אבל אם לדין יש תשובה שהרי האשה אינה חייבת לטרוח לסתור ולבנות לעקור ולנטוע ולא להתעסק בריבית אלא לעשות בצמר, ואם רוצה הבעל לשנותה למלאכה אחרת אינו רשאי שאינה אצלו כעבדים ..."

הרי שהזכיר הרשב"א בתשובתו [שעוסקת בענין שבח אלמנה ליתומים] דגם באשה הדין כן, וזה מיירי באשה הניזונת דומיא דאלמנה הנז' בתש"י. אלא דא"כ יש להקשות על הרשב"א מדידיה אדידיה, דלעיל כת'

דהרשב"א סובר דהעדפה שע"י הדחק שייכים לבעל, וכמשי"כ הר"ן בשמו, וכאן משמע דמלאכה שאינו יכול לחייבה ועשתה, שייך לאשה, והרי גם העדפה שע"י הדחק אינו יכול להכריחה, וצ"ע. וע"ע בבית מאיר אהע"ז ר"ס פ משי"כ בזה.

ועיין במשנת יעקב (לגר"י רוזנטל שליט"א, אב"ד חיפה- נשים ח"א עמ' רמג) שהביא ראיה שבעל זוכה במעשי ידי אשתו מעבודות חוץ, מדברי רש"י [ועוד ראשונים שכת' כן] בכתובות סו, א, בספיקא דגמ' בעשתה שלוש או ארבע מלאכות ביחד, וז"ל רש"י: "שומרת קישואים, וטווה פשתן, ומלמדת שיר לנשים בשכר, ומחממת ביצים בחיקה או ביצי תולעים העושים משי, שהנשים מחממות אותם בחיקן והם נוצרים."

הרי שפירש רש"י בספיקא דגמ' בהעדפה ע"י הדחק דמיירי בעבודות חוץ. אמנם אם נדמה עבודות חוץ להעדפה שע"י הדחק, שהגמ' נשארה בשאלה זו בתיקו, יהיה הדבר תלוי בפלוגתא דרבותא וכמשי"כ לעיל, דדעת הח"מ והב"ש כדעת הב"ח דאין מוציאים מיד האשה. אי נמי י"ל דהגמ' מיירי במלאכות שהאשה יכולה לעשות בביתה בשעה שהיא עושה בצמר או בפשתן, דהא כל המלאכות שכת' רש"י יכולה האשה לעשות בביתה בנוסף לעשייה בצמר, והסתפקה הגמ' האם מלאכות אלו שנעשות במקביל לעשייה בצמר האם שכרן לבעל, אולם עבודות חוץ שאינן שייכות כלל לעשייה בצמר, אפשר דבהא פשיטא לגמ' דאין בכלל מעשי ידיה, וצ"ע.

המורם מהאמור לעיל דדין מעשי ידיה לבעלה מעבודות חוץ תליא בדין העדפה שע"י הדחק, ולמשי"כ אי אפשר מדינא להוציא מידה, ונותנים אותו לאשה. ולענ"ד אשה שמוטלות עליה כל עבודות משק הבית, יש לראות את עבודתה מחוץ לבית כהעדפה שע"י הדחק, להוציא מקרים חריגים. לפ"ז יש מקום לומר שאין לגבי דידה כל איסור לעבוד בשעה שבעלה אבל, דהרי ממילא מעשי ידיה אלו אינן לבעלה. כ"ז כת' לסניף, לרוצים לאסור עליה לעבוד היכא שלא הסתלק בעלה ממעשי ידיה, אולם כבר כת' לעיל דפשוט דאין שכירותה אצל אחרים בגדר "מלאכתו", וע"כ שרי בכ"ע. [וע"ע בהערות לסימן זה (מהגר"ש ישראל)].

יג. כשיש לאשה עסק עצמאי

עסק עצמאי השייך לאשה נחשב הלכתית ברוב המקרים כנכסי מלוג [להוציא מקרה בו נתן לה אחר מתנה על מנת שאין לבעלה רשות בה, באופן המועיל, עיין בסוגיא בנדריים פח, א ובר"ן שם (בע"ב ד"ה לענין הלכה), ובפרטי הדינים בשו"ע פה, יא ובנו"כ שם]. בנכסי מלוג יש לבעל פירות מגוף הנכסים, ללא כל קשר ושייכות לעבודת אשתו. הבעל בנכסי מלוג הינו כשותף וידו כידה, וכדאיתא בגמ' כתובות פה, ב לענין מכנסת שטר חוב לבעלה. וע"ע במשי"כ הר"ן בגיטין ס"פ השולח, בדין בעל בנכסי אשתו צריך הרשאה, דדינו

כשותף לענין הרשאה. ע"כ כשהבעל אבל, אסור לאשה לפתוח את העסק העצמאי שדינו כנכסי מלוג, שהרי הוא כחנות השותפים וארע לאחד מהם אבל, אלא בהיותו אונן, על הבעל להסתלק בקנין מפירות העסק, וכמש"כ לעיל בדין השותפים. והוא הדין אם האשה אבילה, עליה להסתלק בהיותה אוננת, שאל"כ יאסר על הבעל לפתוח עסק זה.

מסקנת הדברים :

אשה שהיא שכירה אצל אחרים, מותר לה לעבוד כשבעלה אבל שבעה, ושכרה לבעלה, אם קיי"ל ששכרה מעבודות חוץ לבעלה. ואם יש לאשה עסק עצמאי, דין הבעל האבל כדין שותף, ומותר לה לפתוח את העסק ולעבוד בו רק אם בעלה יסתלק מפירות נכסי מלוג של שבוע זה, כדין השותפים, ולפי התנאים שהתבארו בגוף הדברים.

מסקנות

- א. להלכה- קיי"ל שאבל אסור במלאכה כל שבעת ימי האבל, אא"כ היה עני המתפרנס מן הצדקה.
- ב. אפילו במלאכת דבר האבד, אסור האבל עצמו במלאכה כל שבעה, ומותר רק שתעשה מלאכתו ע"י אחרים. לענין זה- בניו ובנותיו, עבדיו ושפחותיו, שמעשי ידיהם שלו, דינם כאבל עצמו, ואסורים במלאכתו, אפילו בדבר האבד.
- ג. האיסור לאבל הינו עשיית מלאכה, וכן שלא תעשה מלאכתו ע"י אחרים. לא נאסר לאבל להרויח ממון שלא באמצעות מלאכה.
- ד. אריס, חוכר או קבלן, בשדה האבל, רשאים בעשיית מלאכה, מפני שבמלאכתם הם עושים.
- ה. לדעת הראב"ד- נאסר לשותף של אבל לפתוח את עסקם המשותף, משום חשד ומראית עין, וע"כ איסור זה דוקא בפרהסיא ולא בצינעה. לרי"ף ולרמב"ם- הדבר נאסר מעיקר דין איסור מלאכת אבל, וע"כ גם בצינעה יש לאסור.
- ו. יש הסוברים שהשותף האבל מסתלק משותפותו בדיבור בעלמא, ויוכל השותף להפעיל את עסקם המשותף לאחר שהסתלק האבל. ויש הסוברים שעל האבל להקנות את חלקו. ונראה שהדבר תלוי במחלוקת הנ"ל בס"ק ו. דלדעת הראב"ד שהאיסור הינו מחשש מראית עין, סגי בסילוק, ולדעת הרי"ף והרמב"ם שהאיסור מעיקר הדין, יש להקנות.
- ז. כאשר לכל אחד מהשותפים היתה חנות, ועשו ביניהם שותפות לחלוקת רוחים והפסדים, יכול השותף שאינו אבל לפתוח חנותו.
- ח. כיון שאין איסור שירויח האבל ממון בשבעת ימי אבלו, מותר לו

גם לקבל רוחים מהשקעות כנירות ערך וכד'. אולם אסור לאבל לתת הוראות של קניה ומכירה, אא"כ מדובר בדבר האבד ובהפסד מרובה.

- ט. עסק שדינו כחברה בע"מ, אף שמחזיק האבל במניות השליטה, אפשר שאין לאסור לחברה לפעול בשבעת ימי האבל. ברם, צ"ע כל מקרה לגופו אם מדובר בהשקעה או בבעלות.
- י. יש הסוברים שמעשי ידי האשה מעבודות חוץ שייכים לאשה. ברם, אם עסקה האשה בעבודות המוגדרות כהעדפה ע"י הדחק, המנהג לתת את משכורתה לאשה, ואין זה בכלל מעשי ידיה שתחת מזונותיה. יא. אשה שיש לה עסק עצמאי- דין העסק כדין נכסי מלוג, דהיינו- שהיא והבעל שותפים בעסק, ודינם לענין אבלות כעסק של שני שותפים.